

Everyman og Superman

Litterære og videnskabelige narrativer i G. B. Shaws Man and Superman og i The Science of Life af H.G. Wells, Julian Huxley og G. P. Wells

I de sidste mange år har “literature and science” som forskningsfelt i stigende grad været interesseret i at undersøge, hvordan naturvidenskaben former litteraturen og omvendt.¹ Men det er vigtigt at pointere, at der ikke kun er tale om en afsmitning den ene eller den anden vej. Eksempelvis udgjorde teorierne om den menneskelige evolution, som de tog sig ud for en observatør i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af det 20. århundrede, ét stort tankekompleks, og naturvidenskaben og litteraturen spillede både hver for sig og sammen en rolle i at udforme og udfordre dem. En dyb og nuanceret forståelse af dette kompleks fordrer samlæsning af de litterære og naturvidenskabelige værker og perspektiver. Siden 1980’erne har Darwin og evolutionsteorien som “grand narrative” da også været en fast favorit blandt mange forskere, der har beskæftiget sig med krydsfeltet mellem naturvidenskab og litteratur, især i 1800-tallet. Studier har både vist, hvordan Darwin var en indflydelse på litteraturen (se fx Levine 1988), og hvordan viktoriatidens litteratur påvirkede Darwin (se fx Beer 1983).

Hen mod slutningen af 1800-tallet stod det for alvor klart i de naturvidenskabelige kredse, at Darwins evolutionsteori var den bedste forklaringsmodel for det biologiske livs udvikling. Selvom Darwins teori langt fra var den eneste evolutionsteori, der var i spil, så var hans underliggende princip om naturlig selektion det, der vandt størst accept. Darwins sejrsgang har imidlertid betydet at andre evolutionsteoretikere og -tænkere i 1800-tallet i nogen grad er blevet glemt, til trods for at deres forklaringsmodeller var vigtige aktiver i diskussionerne omkring især den menneskelige evolution i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af det 20. århundrede. Blandt de konkurrerende intellektuelle strømninger, der udfordrede dele af Darwins argumentation, var de såkaldte ny-Lamarckianere, der i tiden mellem Darwins død og formuleringen af den moderne syntese i 1930’erne² støttede Jean-Baptiste Lamarcks (1744-1829) evolutionsteori, som var baseret på, at karakteristika nedarves fra generation til generation.

En af de forfattere, der diskuterede menneskets fortsatte evolution og så sig selv som ny-Lamarckianer, var George Bernard Shaw (1856-1950). I dramaet *Man and Superman* fra 1902 præsenterede Shaw et bud på den næste fase i den menneskelige evolution. Hans supermenneske var dels et nietzscheansk *Übermensch* og dels et menneske som foreslået af den lamarckistiske evolution. Fra Nietzsche hentede Shaw ideen om et supermenneske som et rent filosofisk væsen uden krop, og fra Lamarck hentede han idéen om menneskelige karakteristika som miljømæssigt afhængige og nedarvelige. Supermennesket spejles i stykket af hverdagsmennesket, til hvilket Shaw hentede inspiration fra den senmiddelalderlige trope *Everyman*, der repræsenterer det anonyme og universelle menneske med alle dets laster. Hvor den middelalderlige *Everyman* skulle stræbe efter frelse, er målet for Shaws "man" at bidrage til menneskehedens videre udvikling.

De to mennesketyper, som Shaw bygger sit værk over, spiller en overraskende rolle i det biologiske mastodontværk *The Science of Life* (1929-30) skrevet af biologen Julian Huxley (1887-1975), forfatteren og den naturvidenskabeligt uddannede H. G. Wells (1866-1946) samt dennes søn G. P. Wells (1901-1985). I dette populærvidenskabelige værk bruges omfattende litterære virkemidler. Blandt andet sættes en *Everyman*-karakter i centrum som protagonist. De tre forfattere har kendt til Shaws værker, men de giver et andet bud på resultatet af menneskets fortsatte evolution; deres supermenneske er et kollektiv af intellektuelle resurser.

I denne artikel fokuserer jeg på Shaws drama og Wells, Huxley og Wells' populærvidenskabelige værk som centrale eksempler på grand narratives om menneskets fortsatte evolution. Den følgende samlæsning af de to værker viser, hvordan de aktiverer litterære troper og naturvidenskabelige argumenter i store fortællinger om supermennesket og hverdagsmennesket. Denne tværfaglige, integrerede analyse af to værker af helt forskellige genrer sætter fokus på deres ligheder og bidrager således både til litteraturhistorien, videnskabshistorien og syntesen af de to felter.

Shaws Superman

I George Bernard Shaws drama *Man and Superman* (1902) diskuterer den irske forfatter forholdet mellem hverdagsmennesket – *Everyman* – og det menneske, der er det næste skridt i evolutionen – Superman. Hovedpersonen John Tanner er en mand, der på mange måder udmærker sig ved at være en *Everyman*. På trods af en vis modstand mod det hverdagsagtige i livet, ender han med at blive gift med den kvindelige hovedperson Ann. Sideløbende med en klassisk kærlighedshistorie diskuterer Shaw samtidens aktuelle problemstillinger, såsom den gryende kvindebevægelse, de politiske strømninger i slutningen af 1800-tallet og de store naturvidenskabelige landvindinger, herunder evolution. I disse perspektiver står Tanner som repræsentant for mange af de progressive strømninger, der tegnede det sene 1800-tal og begyndelsen af det 20. århundrede, mens Tanners ældre ven Ramsden er præget af de lidt ældre strømninger og ideer fra midten af 1800-tallet, blandt andet darwinismen (Stafford 2013, 58-59).

Selvom Shaws drama på mange måder er en klassisk opbygget fortælling om to mennesker, der får hinanden på trods af, at de ved første øjekast er på kant med

hinanden, bryder Shaw med den klassiske form midt i stykket. I tredje akt (scene 2) vælger Shaw at bringe diskussionen om den menneskelige natur og fremtidige evolution helt frem i forgrunden i en drømmescene, hvor Tanner optræder som Don Juan. I et brev til Arthur Bingham Walkley beskriver Shaw sine tanker bag Don Juan-motivet i *Man and Superman*: Ifølge Shaw skal den moderne udgave af Don Juan ses som en videreudvikling af libertineren, der er i sine drifters vold. Shaws Don Juan kan blive fri for sine instinkter, især de seksuelle, og blive et overmenneske – et tænkende væsen, der sætter sin krop til side. På den måde lader Shaw sig inspirere af Friedrich Nietzsche (1844-1900) og Arthur Schopenhauer (1788-1860) (Shaw 2002, 71). Selve drømmescenen foregår på en tom scene, hvor Don Juan blandt andet møder Djævelen, Donna Ana og en statue af hendes far, som alle spilles af stykkets karakterer (Ann spiller Donna Ana, Statuen af hendes far spilles af Ramsden osv.). Derigennem reflekterer drømmescenen aspekter af hovedhandlingen og relationerne mellem karaktererne.³ Scenens omdrejningspunkt er ideen om ingenting og ingen – “nothing” og “nobody”: Dels foregår scenen på en tom scene i helvede, som beskrives som “nothing”. Dels diskuteres, hvordan man er “nobody” såvel som “no body”. Kroppen er ikke vigtig, en sådan har ethvert dyr, så kroppen skal borttænkes, og hjernen skal i stedet sættes i fokus. Shaw lader Don Juan forklare:

“ I [would] enjoy the contemplation of that which interests me above all things namely, Life: the force that ever strives to attain greater power of contemplating itself. What made this brain of mine, do you think? Not the need to move my limbs; for a rat with half my brains moves as well as I. Not merely the need to do, but the need to know what I do, lest in my blind efforts to live I should be slaying myself. (Shaw 2002, 152)

Denne livskraft – “life force” – er gennemgående i scenen og afgørende for Shaws tanker om det fremtidige menneske.⁴ For Shaw er det næste skridt i evolutionen af mennesket nemlig den filosofiske mand, der i højere grad udvikler sit ‘mind’s eye’ frem for sit fysiske øje (Shaw 2002,160). Don Juan siger:

“ And I, my friend, am as much a part of Nature as my own finger is a part of me. If my finger is the organ by which I grasp the sword and the mandoline, my brain is the organ by which Nature strives to understand itself. My dog’s brain serves only my dog’s purposes; but my brain labors at a knowledge which does nothing for me personally but make my body bitter to me and my decay and death a calamity. Were I not possessed with a purpose beyond my own I had better be a ploughman than a philosopher; for the ploughman lives as long as the philosopher, eats more, sleeps better, and rejoices in the wife of his bosom with less misgiving. This is because the philosopher is in the grip of the Life Force. This Life Force says to him “I have done a thousand wonderful things unconsciously by merely willing to live and following the line of least resistance: now I want to know myself and my destination, and choose my path; so I have made a special brain—a philosopher’s brain—to grasp this knowledge for me as the husband-man’s hand grasps the plough for me”, “And this” says the Life Force to the philosopher “must thou strive to do for me until thou diest, when I will make another brain and another philosopher to carry on the work.” (Shaw 2002, 172-3)

Fra filosoffen vil mennesket udvikle sig til supermennesket, som Djæveln eksemplificerer med Wagners Siegfried og som er linket til Nietzsches idé om overmennesket (Übermensch), der er vokset ud af det almindelige menneske. Ideen om livskraften – *life force* – er et gennemgående tema hos Shaw, og man kan se hele hans *Man and Superman* som en dramatisering af hans teori om livskraften og det, han kalder kreativ evolution (Mills 1973). Denne form for kreativ evolution ser manden som skaber af det åndelige og filosofiske liv, mens kvinden er skaber af det biologiske (Shaw 2002, 67n).⁵ Derfor bliver det vigtigt for Shaw gennem Don Juan at pointere, at filosoffen kan nedarve den ‘hjernekraft’, han har, til fremtidige generationer og måske i sidste ende skabe supermennesket. Som Ann siger i afslutningsreplikken til drømmescenen, da hun hører at supermennesket endnu ikke er skabt: “Not yet created! Then my work is not yet done [...] I believe in the Life to Come [...] A father – a father for the Superman!” (Shaw 2002, 175). Her spiller de kønsdiskussioner, der også er i stykket, naturligvis ind i temaet om evolution og supermennesket. Ann/Ana ser her sig selv som den, der skal skabe faderen til det kommende supermenneske, og hun pointerer dermed også, at skabelsen af supermennesket ikke udelukkende kan ske ved at borttænke kroppen og sætte lid til livskraften og den tænkende filosof. Det biologiske liv, som kvinden står for, er også nødt til at spille en rolle. Dermed ender Shaws diskussion af det kommende supermenneske i en utopi, da dette supermenneske, som udelukkende er hjerne, skal skabes i kraft af kroppen. Men ved at sætte Shaws supermenneske ind i den videnskabshistoriske og intellektuelle kontekst, kan han ses som et udtryk for et evolutionssyn, der ligger bag hele stykket.

Shaws evolutionssyn var præget af Darwin, men også af Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829), og Shaw kaldte sig selv for ny-lamarckianer.⁶ En af pointerne hos Lamarck (som man også fandt hos andre af hans samtidige fx George Buffon og Charles Darwins bedstefar Erasmus Darwin) var ideen om, at omgivelserne – *environment* – spillede en rolle i forhold til evolution. Dette blev senere sat i baggrunden af Charles Darwins evolutionsteori, der tog omgivelserne ud af ligningen. For Darwin var evolution udelukkende baseret på tilfældigheder eller rent held, og modsat Lamarck og andre mente Darwin ikke, at der var en eller anden form for indre kraft i levende væsener, der var styrende for deres udvikling. I stedet kunne og skulle alt ifølge hans teori reduceres til princippet om naturlig selektion. For mange tænkere og forfattere, der virkede omkring år 1900, var det svært at acceptere nådesløsheden i Darwins evolutionsteori, og derfor var der en del ny-lamarckianere, der forsøgte at bløde en smule op for det tilfældige ved Darwins naturlige selektion (Mills 1973, 124-126). Det er i denne kontekst, man skal se Shaw og hans *Man and Superman*. Ser man på Shaws skuespil, er netop omgivelserne og miljøet vigtige faktorer også i synet på udviklingen af det nye supermenneske.

I et kapitel om *Man and Superman* fra sin bog om biblioteket og havens rolle hos Shaw påpeger Tony J. Stafford, at de skiftende omgivelser i skuespillet har betydning for læsningen af værket. Fra akt 1 bevæger handlingen sig fra Ramsdens bibliotek i London, ud på gaden nær et hus i Richmond i anden akt, til naturlandskabet i Sierra Nevada i akt 3 og ender i en have ved en villa i Granada i fjerde

og sidste akt. Dermed udfolder stykket en geografisk bevægelse fra England til Spanien og en bevægelse fra et bibliotek ud til en utæmmet natur ind til et stykke kultiveret natur i haven. Staffords pointe er, at omgivelserne er med til at definere personerne: Ramsden er defineret af de bøger, der er i hans bibliotek, og karakteren Henry Straker er defineret som en *new man*, der kommer fra USA, og som bliver repræsenteret med vægt på fart og det nye automobil i akt 2. Og karakteren Mendoza (der spiller Djævlen i Don Juan-scenen) er den revolutionære, der repræsenteres af det vilde og ufremkommelige bjerglandskab i Spanien (Stafford 2013, 61). Tanner og Ann bliver repræsenteret ved haven i akt 4, som er et symbol på paradiset have med Tanner som den nye Adam og Ann som den nye Eva, der skal skabe det nye supermenneske (Stafford 2013, 68-73).

Stafford medtager imidlertid ikke Don Juan-scenen i sit argument, og dette helvede, som Shaw selv betegnede som et ikke-sted, står i stærk kontrast til paradismetforen i akt 4, for diskussionen om supermennesket findes i begge scener. Dermed åbner sig et nyt perspektiv på Staffords læsning: For det er netop i kraft af disse to steder – helvede og paradiset have – at udviklingen af det nye menneske kan finde sted mellem på den ene side Tanner og Ann og på den anden side deres alter egoer, Don Juan og Donna Ana. For Shaw kræver realiseringen af det nye menneske, at kroppen borttænkes og hjernen får lov til at udvikle sit fulde potentiale. Hvis vi ser dette ud fra Shaws ny-Lamarckistiske tankegang, træder miljøet ind som en afgørende vigtig faktor: Således er det kun i paradiset og i helvede, dvs. de to steder, der er løftet fra det jordiske, at supermennesket kan udvikles. Alle de andre karakterer er bundet til fysiske steder i skuespillet, og de er, som de er, fordi de er bundet og begrænset til disse steder. Ann og Tanner er på vej hen, hvor stedet, ligesom kroppen, kan borttænkes.

Shaws Everyman

Bag Shaws supermenneske skal vi imidlertid også tage hensyn til ideerne og tankerne om hverdagsmennesket – Everyman – som spiller en stor rolle i stykket. En Everyman er modsat supermennesket stadig bundet af kroppen, af hverdagen og af konventionerne, og er det, der er fælles for os. Så hvordan forener Shaw sin Everyman med sin Superman? I sit brev til Arthur Bingham Walkley skrev Shaw, at han havde hentet inspiration til Ann i det nederlandske *morality play* Everyman fra 1400-tallet (Shaw 2002, 77). Sådanne *morality plays* om Everyman findes i forskellige udgaver på forskellige sprog. De er stærkt allegoriske og tematiserer, hvordan det almindelige menneske skal begå sig, fx når det handler om at opnå frelse. Skuespillene om Everyman trækker i høj grad på en katolsk tradition, der fx viser, hvordan Everyman ikke kan købe sig til frelse for jordisk gods, men at han i stedet må lære at gøre gode gerninger (King 2008, 236-238). Samtidig er Everyman-figuren typisk en figur, læseren eller publikum vil kunne identificere sig med – en figur, der er almenmenneskelig, placeret i en verden, der ikke altid giver mening. Shaw ønskede, efter eget udsagn, at portrættere en Everywoman i skikkelse af Ann. Men i og med at Ann er uløseligt forbundet til Tanner – fx i kraft af sit navn, der indgår som en del af hans – ligger der mere i Shaws Everyman-

figur. Det er ikke nok at sige, at Ann er Everywoman med den biologiske krop til Tanners *Superman*, der er ren tanke: Ann har nemlig også en rolle at spille i forhold til det nye supermenneske, ligesom Tanner ikke kan løbe fra sin identitet som Everyman. For selvom han bryder med konventioner og er den filosofiske tænker, så er han stadig bundet til kroppen. Man kan ikke, synes Shaw at påpege, have et supermenneske uden også at have mennesket.

I den sene middelalders *morality plays* var kroppen et centralt omdrejningspunkt. Det var en pointe i skuespillene, at kroppen var det, der bandt os til jorden, og at man ikke med kroppe kunne komme i himlen. Adgangen til det himmelske krævede, at man fralagde sig de jordiske lyster, forhold og materielle ting, før man kunne opnå frelse. For Shaw handler det ikke om religiøs frelse, men det er ikke tilfældigt, at Everyman-figuren alligevel bliver en vigtig karakter i stykket, for Shaws hensigt er nært beslægtet med forgængernes. Blot er han i stedet for den religiøse frelse (eller ophævelse af kroppen) interesseret i opnåelsen af en evolutionær frelse, og han bruger mange af de stilistiske træk, som findes i det middelalderlige *morality play* Everyman.

I den middelalderlige version af stykket skal karakteren Everyman stå til regnskab foran Gud for de gerninger, han har gjort gennem livet. Everyman forsøger at alliere sig med forskellige allegoriske figurer blandt andre *Fellowship*, *Kindred*, *Goods* og *Knowledge*, men ingen af dem vil ledsage ham på hans pilgrimsfærd og gå gennem de prøvelser, han bliver stillet overfor. Herefter indser Everyman, at han, som alle mennesker, må møde døden alene, uanset hvad han i livet opnår af materielle goder, klogskab og bekendtskaber. Til sidst ender Everyman med at få tilgivelse og komme i himlen, hvor han skal vente indtil dommedag på, at sjælen og kroppen igen vil blive forenet.

På samme måde som Everyman møder allegoriske karakterer, der i sidste ende skal lære ham, hvordan han som repræsentant for alle mennesker skal dø, således møder Tanner/Don Juan også næsten stereotypiske karakterer, der skal lære ham, hvad mennesket er: Ramsden repræsenterer den gamle generation, Straker er den 'nye mand', der kommer med teknologien og farten, og Mendoza repræsenterer den politiske revolution, der truer med at undergrave samfundet. Som Everyman-figuren i middelalderstykket må Tanner og Ann se sig selv som repræsentanter for hele menneskeheden, og i sidste ende bliver ideen om et supermenneske en fremtidsvision, som Shaw ikke får indfriet. For ved at binde stykket til Everyman-karakteren og Everyman-narrativet, så forbliver supermennesket en ide, men ikke som noget, man kan genkende i Tanner selv, fordi han – ligesom resten af stykket og de andre karakterer – forbliver bundet til en genre, der holder mennesket i rollen som repræsentant for Everyman og ikke bekymrer sig om menneskets mulige udvikling.

Man and Superman er på mange måder et værk, der formår at kæde narrativer sammen på tværs af litterære og videnskabelige kontekster. For Shaw er narrativet om Everyman-figuren en vigtig rød tråd igennem værket. Men hvor han selv kun ser Ann som repræsentant for figuren, så er det nærliggende også at se Tanner som en Everyman, en Adam. Samtidig er ønsket og teorien om det nye supermenneske kædet sammen med et evolutionshistorisk narrativ, der lægger sig op ad Lamarcks

idé om miljøet som en vigtig faktor for evolutionen. I sin diskussion af det nye menneske tager Shaw sine karakterer ud af deres vante miljø og placerer dem i et “intet”, hvor diskussionen kan komme til sin ret, og hvor man kan borttænke kroppen og hovedet. Men i resten af stykket er Tanner og Ann i høj grad bundet til deres Everyman-tilværelse.

Den videnskabelige Everyman og Superman

The Science of Life er et trebindsværk primært om det biologiske liv fra insekter til mennesker, krydret med mange andre eksempler på datidens videnskabelige viden inden for geologi, antropologi, historie, fysik m.m.⁸ I *The Science of Life* af Wells, Huxley og Wells finder vi ekkøer af Shaws version af Everyman og Superman. Selvom der ikke direkte henvises til *Man and Superman* i værket, citeres Shaw af og til, og hans navn nævnes flere gange, og forfatterne kommenterer Shaws “life force”:

“ The Shavian Life Force [...] is Lamarckism in caricature. Life Evolves, says Mr. Shaw, by trying, by more or less conscious effort. Evolution takes place because all life is purposeful in its degree. In ourselves the Life Force may be at cross purposes with our conscious but more superficial selves. (Wells et al. 1931, 425)

Forfatternes behandling af Shaws “life force” er ikke just positiv, men vi skal se nedenfor, at selvom Wells, Huxley og Wells er uenige med det evolutionære princip bag Shaws ideer, så sniger det sig ind, når det handler om spekulationer om menneskets fremtidige udvikling.

Forfatterne til værket lægger i deres introduktion ud med at præsentere deres hovedperson, nemlig Mr. Everyman. Denne Mr. Everyman (som til sidst i værket får fornavnet John, hvilket også er fornavnet på Tanner) fungerer som en slags litterært indstiftet hovedperson, som forfatterne kan inddrage til at eksemplificere den videnskabelige viden og de fakta, som de formidler i værket. Mr. Everyman er dog ikke bare en tom figur, han har en familie (han er gift med Mrs. Everyman og er far til Master Everyman), og han har et hus, som han bl.a. deler med en Everymouse, han har et job osv. At forfatterne vælger at bruge Everyman-figuren som deres hovedperson, vidner om, at de ønsker at sætte en narrativ struktur ned over deres videnskabelige værk. De kalder selv Mr. Everyman for deres protagonist, og de er bevidste om at trække ham ind, når de gennemgår eksempler igennem værket. Og de lægger ikke skjul på, at de henter inspiration i litteraturen til at rammesætte deres videnskabelige fortælling. Herudover leverer Everyman-figuren en slags *baseline* for, hvad mennesket er, ligesom det har været tilfældet med Everyman-figuren siden middelalderen: Han er repræsentant for det hele menneske, og vi kan genkende os selv i ham. Men samtidig er han også en reduktionistisk udgave af mennesket, hvis krop i mange henseender bliver beskrevet som en maskine.

Ud over forklaringer på hvordan Mr. Everymans krop fungerer, og hvordan han interagerer med omgivelserne, finder vi i *The Science of Life* også en diskussion af et potentielt supermenneske. Selvom forfatterne primært holder sig tæt

til det, der er bevist om det biologiske liv, spekulerer Huxley, Wells og Wells også kort over, hvordan mennesket kommer til at udvikle sig i fremtiden. I det sidste kapitel af *The Science of Life* med titlen "The Present Phase of Human Association" inkluderer de et underkapitel om menneskets fremtid, i hvilket de skriver følgende om mulighederne for en fremtidig kollektiv hjerne og vilje:

“ Just so far as a human mind is well informed and soundly instructed, so far is it able to understand, that is to say to identify itself with, other well-informed and soundly instructed minds. By means of books, pictures, museums and the like, the species builds up the apparatus of a superhuman memory. Imaginatively the individual now links himself with and secures the use of this continually increasing and continually more systematic and accessible super-memory. (Wells et al. 1931, 970)

Når man næsten hundrede år senere læser disse linje om en supermenneskelig hukommelse med al viden fra alverdens bøger, museer og kunstværker, kommer man uvægerligt til at tænke på internettet og databaser som Wikipedia. Men forfatterens idéer om fremtidsmennesket og denne superhukommelse skal ses i konteksten af deres evolutionssyn:⁹ Wells, Huxley og Wells konkluderer, at på baggrund af den naturlige selektion vil det moderne menneske have en "superfluous amount of energy" (Wells et al. 1931, 969), som det vil kunne bruge på andet end at overleve, fx på at dyrke sport, på kunst og litteratur eller på at bedrive videnskabelig forskning. Denne øgede energi vil betyde mere fritid, som vil gøre det muligt for individet at indgå i en større kollektiv bevidsthed, som kommer til at være gældende for det nye menneske. For forfatterne bliver det denne udvikling mod det kollektive, der bliver det nye trin i evolutionen: Mens dyrene fortsat vil være begrænset til deres egne individuelle oplevelser, vil den menneskelige hjerne kunne bevæge sig i flere dimensioner. Ydermere mener forfatterne, at dette nye trin i evolutionen vil være gennemgribende og ændre alt fra molekylerne i vores kroppe til strukturerne i samfundet generelt.¹⁰

Det nye menneske, som Wells, Huxley og Wells præsenterer for os, er dermed en noget anderledes og en på mange måder mere gennemgribende version af det næste trin i den menneskelige evolution. Desuden er det for Wells, Huxley og Wells ikke en mulighed at forestille sig, at man ville kunne borttænke kroppen, som Shaw gjorde det. Forbindelsen mellem kroppen og hjernen er ubrydelig: "he [mennesket] is not mind *and* body, but body and mind is one" (Wells et al. 1931, 852). For forfatterne bliver miljøet en vigtig faktor at integrere i forståelsen af det nye menneske. I deres fremtidsvision bliver miljøet, og ikke kun biologien, essentielt for dannelsen og udviklingen af det nye menneske. Her går Wells, Huxley og Wells væk fra deres darwinistiske tilgang, og det bliver en ny-Lamarckiansk tilgang, der ligger under deres fremtidsvision. Desuden handler fremtidsvisionen i *The Science of Life* ikke om, at det enkelte menneske udvikler sig frem imod en tilstand, hvor kroppen bliver unødvendig, men om hvordan menneskeheden kollektivt kan udvikle sig til noget andet og mere. For Wells, Huxley og Wells er Everyman-figuren dermed også noget, der *ikke* skal bortkastes eller borttænkes som hos Shaw. I stedet stammer det nye kollektive supermenneske netop fra

hverdagsmennesket i kraft af, at vi er, som vi er, og er bundet af vores biologiske betingelser. Det er derfor ikke vores krop, vi skal omgå. Det er den frihed, vi opnår gennem nye teknologiske fremskridt, der gør, at vi kollektivt kan flytte os til et nyt evolutionært stadie.

De videnskabelige og litterære genrer

Både *Man and Superman* og *The Science of Life* er værker, der leger med ideer om, hvad mennesket er nu, og hvad mennesket potentielt kan blive. Værkerne er oplagt begge produkter af deres tid, og man fornemmer således klart Shaws forkærlighed for filosoffer som Nietzsche og Schopenhauer, når han diskuterer, hvad et menneske er. Samtidig findes der i begge værker spor af tanker om eugenik, der for alvor bliver et tema i 1930ernes videnskab og ikke mindst politik, samt menneskets mulighed for ved kunstig selektion at præge artens egen udvikling mod det næste evolutionære stadie. Men herudover er begge værker eksempler på, hvordan det er nødvendigt at medtage både en forståelse for den litteraturhistoriske og den videnskabshistoriske kontekst, når man dykker ned i dem.

Som litterær trope har Everyman-figuren rødder tilbage til middelalderværker om menneskets forhold til livet og døden. Den står ikke kun som et billede på, hvad mennesket er lige nu, men bliver også brugt dramatisk af Shaw som en modstilling til hans nye supermenneske. Shaws Everyman-figur repræsenterer altså det universelle og anonyme ved menneskeheden og bliver derfor bevidst en to-dimensionel figur. Hos Wells, Huxley og Wells bliver Mr. Everyman til den krop, vi alle er fælles om, og som fungerer og agerer, fordi den netop er den biologiske maskine, den er. Også hos Shaw er Everyman den biologiske krop, men hos ham henviser den dels til den krop, der skal borttænkes for, at det nye menneske kan blive til (Tanner), og samtidig til den krop, der skal give liv til det nye menneske (Ann).

I *Man and Superman* og *The Science of Life* kan vi altså se ekkoer af den oprindelige Everyman-trope: Everyman er en betingelse for mennesket – men også det, der binder os til det, der er her og nu, og som ikke kan få os videre uanset om målet er religiøs overgang til døden eller det næste stadie i evolutionen. Samtidig kan vi ikke omgå Everyman-figuren, da den er det fælles referencepunkt for, hvad mennesket er, både som en filosofisk idé hos Shaw og som et biologisk fænomen hos Wells, Huxley og Wells. Samtidig bruger begge værker Everyman-figuren som den gennemgående storyline: Enten som en parallel til det middelalderlige *morality play*, der påpeger menneskets forhold i overgangen til det næste evolutionære stadie. Eller som den hovedperson ud fra hvilken de videnskabelige fortællinger skal ses og tolkes.

Både Shaw og i særdeleshed forfatterne til *The Science of Life* trækker på såvel darwinistisk som ny-Lamarckistisk tankegods i formuleringer af deres ideer om det nye menneske. Hos Shaw bruges ideen om omgivelsernes indflydelse på evolutionen både til at vise, hvordan de enkelte karakterer er formet af deres omgivelser gennem akterne, og til at vise, hvordan hovedpersonens bevægelse hen mod de to centrale steder – helvedet og paradiset have – er nødvendig for at ska-

be et nyt menneske. Shaw trækker os tilbage til det originale udgangspunkt for menneskets religiøse skabelse, men påpeger dermed også, at supermennesket ikke blot kan manifestere sig gennem den tilfældige naturlige selektion. I stedet er det nødvendigt at medtænke omgivelserne og den indre styring fra hovedpersonerne. I *The Science of Life* leges der videre med Shaws idéset, men her bliver supermennesket til et kollektivt projekt og ikke blot et elitært overmenneske i nietzscheansk forstand. Deres supermenneske er resultatet af et intellektuelt projekt for middel- og arbejderklassen, for hvem teknologisk udvikling vil betyde frigjort tid til at udvikle sig hen mod et nyt stadie i evolutionen. På dette punkt forenes de to værker i en reaktion mod den formålsløse tilfældighed i Darwins naturlige selektion: Shaw skulle benytte den ny-Larmarkistiske miljøpåvirkning af arveligheden til at vise, hvordan intellektuel udvikling ikke starter forfra i hver generation, og *Science of Life* fører til en supramenneskelig intelligens igennem teknologisk udvikling. I begge tilfælde bliver den menneskelige udvikling altså et produkt af omgivelserne og den indre kraft. Shaws "life force" er en indre kraft i hvert menneske, så for ham er det det enkelte menneske, der skal træde op i det nye evolutionære stadie, mens udviklingen hos Wells, Huxley og Wells er kollektiv.

Inspirationen fra Shaws *Man and Superman* er tydelig i *The Science of Life*, og man kan argumentere for, at værkernes syn på mennesket – på Everyman – har store sammenfald. Men når det kommer til det næste trin i den menneskelige evolution tager forfatterne til *The Science of Life* altså ideerne et andet sted hen, og de præsenterer en bredere forståelse af, hvordan miljøet kan påvirke det nye menneske. Her bliver det kollektive og samfundet som en helhed det, der skal føre mennesket videre, mens det for Shaw i sidste ende bliver ved en mere tilbageskuende idé om at skille kroppen fra hjernen, der skal kunne udvikle mennesket. Det er altså tydeligt ved en samlæsning af de to værker, at de trækker på en bestemt fælles litterær trope – Everyman-figuren – og et bestemt evolutionsbiologisk narrativ – den ny-Lamarckistiske forståelse af miljøets rolle i evolutionen – i beskrivelsen af mennesket og dets fremtid.

Man and Superman og *The Science of Life* udgør tilsammen et eksempel på, hvordan litteraturen og naturvidenskaben former og udvikler hinanden. På det biografiske plan har Wells, Huxley og Wells ladet sig inspirere af Shaws drama. Men vigtigere er det, at *The Science of Life* bruger litterære elementer til at konstruere narrativer og derved trækker på litterære genrer, der formerer værkets måde at anskue mennesket på. Men når begge værker trækker på Everyman-figuren og bruger den til at foreslå forskellige aspekter, der peger tilbage på en Lamarckistisk evolutionsforståelse, resulterer det i to vidt forskellige måder at rammesætte den fortsatte menneskelige evolution. For at forstå det fremtidsmenneske, der bliver fremstillet i begyndelsen af det 20. århundrede af Shaw og Wells, Huxley og Wells, er det således både vigtigt at anlægge en videnskabs-historisk forståelse af nogle af de narrativer, der også var på spil ved siden af den darwinistiske evolutionsteori, og benytte et litterært tolkningsapparat til at afkode de litterære figurer.

Noter

- 1 Eksempelvis i Jan Golinskis *Making Natural Knowledge* (1998) og Steven Shapin og Simon Schafers *Leviathan and the Air-Pump* (1985), som begge er retoriske studier, der kigger på videnskabshistoriske opdagelser og landvindinger med fokus på litterær stil og retorik. Eller omvendt i værker, der har behandlet litteraturens brug af naturvidenskaben som fx i Peter W. Grahams *Jane Austen & Charles Darwin: Naturalists and Novelists* (2008).
- 2 Den moderne syntese forbandt Darwins evolutionsprincipper med Gregor Mendels (1822-1884) genetiske forklaring af arvelighedsprincipperne. Syntesen blev populariseret af den engelske biolog Julian Huxley (se nedenfor) i 1942 i det populære men videnskabelige værk *Evolution: The Modern Synthesis*.
- 3 For en diskussion af forholdet mellem Don Juan-motivet og *Man and Superman* se fx Mills 1967.
- 4 Shaws 'life force' er et gennemgående og vigtigt tema i hele stykket, blandt andet i forhold til slægtens videreførelse og især kvindes rolle for forplantningen. For en dybdegående diskussion af Shaws teori om 'life force' se fx Lindblad 1971.
- 5 Shaw udvikler og skriver om 'life force' og 'creative evolution' i andre sammenhænge også, eksempelvis i sit værk *Back to Methuselah* fra 1922.
- 6 Det er værd at bemærke, at Shaw ikke var modstander af Darwins evolutionsteori eller evolution i det hele taget, men at han set fra et biologisk synspunkt ikke kunne forlige sig med mekanismerne bag naturlig selektion. Til gengæld var Shaw udpræget darwinist når det fx gjaldt politik, se fx Mills 1973.
- 7 Stykket *Everyman* findes i forskellige versioner, bedst kendt er det nederlandske stykke *Elckerlijc* af Petrus Dorandus (ukendt oprindelsesdato), samt den engelske version *The Somonyng of Everyman* fra ca. 1510.
- 8 For læsninger af litterære elementer i *The Science of Life* se Fletcher 2014 og Partington 2000.
- 9 I *The Science of Life* er de biologiske argumenter om evolution udelukkende baseret på en darwinistisk tilgang, og alle forfatterne er udprægede darwinister. Til gengæld kan man i deres argumenter, der breder sig uden for de naturvidenskabelige sfærer, fx når de spekulerer om menneskets fremtid, spore andre elementer af evolutionsbiologiens historie.
- 10 For en diskussion af Wells' tanker om den kollektive hjerne, se Rayward 1999.

Litteratur

- Beer, Gillian (1983): *Darwin's Plots*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cawley, A. C. (red.) (1961): *Everyman*, Manchester: Manchester University Press.
- Fletcher, Angus (2014): "Another Literary Darwinism", *Critical Inquiry*, 40, s. 450–469.
- Golinski, Jan (1998): *Making Natural Knowledge – Constructivism and the History of Science*, Chicago: University of Chicago Press.
- Graham, Peter W. (2008): *Jane Austen & Charles Darwin: Naturalists and Novelists*, London: Ashgate.
- King, Pamela M. (2008): "Morality Plays", R. Beadle og Angus Fletcher (red.): *The Cambridge Companion to Medieval English Theatre*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 235–262.
- Levine, George (1988). *Darwin and the Novelists. Patterns of Science in Victorian Fiction*, Cambridge: Harvard University Press.
- Lindblad, Ishrat (1971): *Creative Evolution and Shaw's Dramatic Art – with special reference to Man and Superman and Back rot Methuselah*, Uppsala: Uppsala University.

- Mills, Carl Henry (1967): "Man and Superman and the Don Juan Legend", *Comparative Literature*, 19, s. 216-225.
- Mills, Carl Henry (1973): "Shaw's Theory of Creative Evolution", *The Shaw Review*, 16, s. 123-132.
- Partington, John S. (2000): "The Death of the Static. H. G. Wells and the Kinetic Utopia", *Utopia Studies*, 11, s. 96-111.
- Reward, W. Boyd (1999): "H. G. Wells's Idea of a World Brain. A Critical Reassessment", *Journal of the American Society for Information Science*, 50, s. 557-573.
- Shapin, Steven og Simon Schaffer (1985). *Leviathan and the Air-pump*, Princeton: Princeton University Press.
- Shaw, George Bernard (2002): "Man and Superman", Sadie Byrne (red): *George Bernard Shaw's Plays*, New York: W. W. Norton & Company.
- Stafford, Tony J. (2013): *Florida Bernard Shaw: Gardens and Libraries*, Gainesville: University of Florida Press.
- Wells, H. G., Julian S. Huxley og G. P. Wells (1931): *The Science of Life*, New York: Doubleday, Doran & Co.
- Yde, Matthew (2013): *Bernard Shaw and Totalitarianism. Longing for Utopia*, New York: Palgrave Macmillan.